

ORCHIDEEËNVONDSTEN IN EEN TURKS EIKENBOSJE

Michiel en Betsy Ebbens

Samenvatting

De schrijvers bezochten gedurende meer dan tien jaar een klein eikenbos in de provincie Amasya, Turkije. Ze berichten over hun opmerkelijke vondsten daar: *Orchis punctulata* in twee variëteiten, *Orchis purpurea* subsp. *purpurea* en *Orchis purpurea* subsp. *caucasica* (versus subsp. *purpurea*), en voorts de zeldzame hybriden *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *purpurea* en (vermoedelijk) *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *caucasica*. De foto's laten zien hoe uiteenlopend het uiterlijk van hybridogene planten, in dit geval orchideeën, kan zijn in een dergelijke, geïsoleerd gelegen biotoop.

Summary

The authors visited during a period of more than ten years a small oakwood in the province of Amasya, Turkey. They inform of their remarkable finds there: *Orchis punctulata* in two varieties, *Orchis purpurea* subsp. *purpurea* and *Orchis purpurea* subsp. *caucasica* (versus subsp. *purpurea*), and further the rare hybrids *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *purpurea* and (presumably) *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *caucasica*. The photographs show how diverse the appearance of hybridogene plants, in this case orchids, can be in such a small isolated biotope.

Zusammenfassung

Die Autoren besuchten während einer Periode von über zehn Jahren einen kleinen Eichenwald in der Provinz Amasya, Türkei. Sie berichten über ihre dortigen, bemerkenswerten Funde: *Orchis punctulata* in zwei Varietäten, *Orchis purpurea* subsp. *purpurea* und *Orchis purpurea* subsp. *caucasica* (versus subsp. *purpurea*), und weiter die seltenen Hybriden *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *purpurea* und (voraussichtlich) *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *caucasica*. Die Bilder zeigen wie verschieden das Aussehen hybridogener Pflanzen, diesfalls Orchideen, in einem solchen kleinen isolierten Biotop sein kann.

Foto's pagina 65 1 2
 3 4

1. *Orchis punctulata* var. *punctulata*, Amasya, 23-05-1997.
2. *Orchis punctulata* var. *punctulata*, Amasya, 23-05-1997. Overgangsvorm.
- 3,4. *Orchis punctulata* var. met diep kastanjebruine, sterk omgebogen/omgekrulde uiteinden van de lipsegmenten. Amasya, 20-05-2000.

Beschrijving biotoop

Het eikenbosje waarover we in dit artikel berichten, ligt in de provincie Amasya, Turkije. Het betreft hier een geïsoleerd gelegen biotoop, vrijwel geheel omsloten door akkers. Het bestaat voornamelijk uit diverse lage en middelhoge eiken, meest Donzige eik (*Quercus pubescens*) en Moseik (*Quercus cerris*), afgewisseld met Jeneverbes (*Juniperus oxycedrus*). Ook de Europese hopbeuk (*Ostrya carpinifolia*) komt er in enkele exemplaren voor. De kruidlaag op de diverse open plekken bestaat meest uit blauwgrijs, enigszins borstelig gras (*Festuca spec.*), hier en daar met onder andere *Astragalus*-soorten. Het bosje, dat niet veel groter zal zijn dan drie hectare, ligt op een hoogte van circa 680 m.

Overzicht gevonden orchideeën

Bij ons eerste bezoek (op 2 juni 1993) troffen we de volgende orchideeënsoorten aan: in het bos zelf twintig *Orchis punctulata* en twee *Orchis purpurea* subsp. *purpurea*, en in een aansluitend veldje met ruig gras en lage struiken circa honderd *Cephalanthera rubra* en circa vijftig *Cephalanthera damasonium*. Vanwege de regen hebben we het terrein toen niet al te grondig doorzocht.

We besloten er tijdens een volgende Turkije-reis nog eens heen te gaan. Alhoewel het *Cephalanthera*-veldje inmiddels was veranderd in akkerland, leverde ons tweede bezoek (op 18-05-1995) vonden op die zo interessant waren, dat ze aanleiding gaven tot verschillende verdere bezoeken in volgende jaren.

Bij al deze bezoeken waren steeds een of meer exemplaren van de hierna beschreven ouder-soorten aanwezig:

Orchis punctulata komt in het bosje in hoofdzakelijk twee variëteiten voor: de gewone variëteit (var. *punctulata*) in meest licht geelgroen, soms met vrijwel ongetekende lip en helm (foto 1), en een veel forsere variëteit met andere lipvorm en -kleur, met als meest opvallende kenmerk de diep kastanjebruine, vaak sterk omgekrulde lipuiteinden (foto's 3 en

Foto's pagina 68 5 6
 7 8

5. *Orchis purpurea* subsp. *purpurea*, Amasya, 18-05-1995.
6. *Orchis purpurea* subsp. *caucasica* versus subsp. *purpurea*, Amasya, 18-05-1995.
- 7, 8. *Orchis purpurea* subsp. *caucasica* versus subsp. *purpurea*, Amasya, 15-05-2005

Foto's pagina 69 9 10
 11 12

- 9, 10. *Orchis* x *wulffiana* nothosubsp. *wulffiana*. (*Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *purpurea*), Amasya, 20-05-2000.
- 11, 12. *Orchis* x *wulffiana* nothosubsp. *suckowii* (?). (*Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *caucasica*), Amasya, 18-05-1995.

4). We hebben in dit verband nog even gedacht aan de var. *sepulchralis*, doch deze is onzes inziens toch niet meer dan een robuuste vorm van de var. *punctulata*. De door ons aangetroffen forse variëteit (foto's 3 en 4) onderscheidt zich in morfologisch opzicht duidelijk meer van de var. *punctulata* dan dat de var. *sepulchralis* daarvan verschilt.

Ook overgangsvormen komen op de vindplaats voor (foto 2). *Orchis purpurea* is er ook aanwezig met verschillende morfologische kenmerken. De meeste exemplaren ervan zouden zijn te brengen onder de subsp. *purpurea* (foto 5). Daar het hier een overgangsgebied betreft (ruwweg genomen komt de subsp. *purpurea* in het westen van Turkije voor en de subsp. *caucasica* in het oosten), zijn de verschillen tussen de beide ondersoorten niet altijd duidelijk. We geven deze overgangsvormen aan met *Orchis purpurea* subsp. *caucasica* versus subsp. *purpurea* (foto's 6, 7 en 8).

We hebben hiervoor gesproken van oudersoorten, omdat we op de vindplaats ook steeds hybridogene exemplaren hebben aangetroffen, altijd van ieder slechts eenmalig één exemplaar, uitgezonderd de kloon van drie exemplaren op foto's 21 en 22. We hopen dat foto's nrs. 9 t/m 26 enigszins duidelijk maken hoe verschillend de intermediaire morfologische kenmerken op een dergelijke, geïsoleerde kleine oppervlakte kunnen zijn. Het is ons overigens uit de literatuur bekend dat ook verder naar het oosten, met name in de Kaukasus, de meeste *Orchis*-soorten gemakkelijk met elkaar hybridiseren en talrijke, min of meer fertiele bastaarden voortbrengen.

Op de opnamen 9 t/m 13 is er naar onze mening sprake van de hybriden: *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *purpurea*. (foto's 9 en 10), en (vermoedelijk) *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *caucasica*. (foto's 11 t/m 13). De eerste is in 1932 beschreven als *Orchis* x *wulfiana* SOÓ nothosubsp. *wulfiana*. Herkomst: de Krim. (Er is ons geen eerdere foto van deze kruising bekend). De tweede is onlangs opnieuw beschreven als *Orchis* x *wulfiana* SOÓ nothosubsp. *suckowii* (KUMPEL.) B.BAUMANN, H.BAUMANN, R.LORENZ & RUEDI PETER. Herkomst: W. Transkaukasus, Sochi.

We hebben de overige hybriden (foto's 14 t/m 26) voorlopig slechts aangeduid met *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, zonder nadere vermelding van de bastaardnaam, omdat soms niet duidelijk is welke ondersoort van *Orchis purpurea* bij de kruisingen betrokken is.

Vooraf gezien de vorm van de lip, nemen we echter aan dat het in dit geval gaat om *Orchis* x *wulfiana* SOÓ nothosubsp. *wulfiana* (= *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *purpurea*). Deze hybriden onderscheiden zich overigens verder door hun gevarieerdheid in kleur, waarbij we moeten letten op geel (invloed *punctulata*) tegenover roodviolet/bruin (invloed *purpurea*).

Het is niet alleen in positieve zin dat we over dit waardevolle eikenbosje kunnen schrijven: bij ons voorlaatste bezoek (in 2001) kwamen we tot de schokkende ontdekking dat alle (we herhalen alle) orchideeën waren uitgestoken. We bleven echter nieuwsgierig of er later nog iets zou terugkomen en tot onze grote vreugde troffen we in 2005 nieuw leven aan!: één hybride (foto 26) en twee exemplaren *Orchis purpurea* subsp. *caucasica* versus subsp. *purpurea* (foto's 7 en 8).

Hoe het er verder zal gaan? Het is wel moeilijk optimistisch te blijven als we weten hoeveel en in welk tempo orchideeënvindplaatsen in Turkije en ook elders verloren zijn gegaan.

Karel Kreutz zijn we zeer erkentelijk voor het doornemen van het script en de hulp bij het gereedmaken van het artikel en de foto's ter publicatie in Eurorchis.

Michiel en Betsy Ebbens
Nieuwlandsweg 41
NL-9751 GJ Haren

Literatuur

- Averyanow, L. 1994. Orchids of the Caucasus. Ber. Arbeitskrs. Heim. Orch., 11(2): 4-45.
- Baumann, H. 1982. Eine kurze Übersicht über die orientalischen Orchis-Arten der Subsektionen *Militaris* Nevski und *Purpureae* Nevski. Mitt. Bl. Arbeitskrs. Heim. Orch. BadenWrtt., 14(3):247-259.
- Baumann, B. & H., R. Lorenz & R. Peter. 2003. Beiträge zur Orchideenflora des östlichen Transkaukasus und Talysch (Aserbaidschan). Jour. Eur. Orch., 35(1):163-231.
- Davies, P. & J., & A. Huxley. 1983. Wild Orchids of Britain and Europe, London.
- Klein, E. 2004. Das intersektionale und intergenerische Hybridisierungsgeschehen in der Gattung *Orchis* (orchidaceae-orchidinae) und seine Relevanz für die systematische Gliederung dieser Gattung. Jour. Eur. Orch., 36(3):637-659.
- Kreutz, C.A.J. 1998. Die Orchideen der Türkei, Landgraaf.
- Kreutz, C.A.J. 2003. Feldführer der türkischen Orchideen, Landgraaf.
- Kreutz, C.A.J. 2004. Kompendium der Europäischen Orchideen, Landgraaf.
- Kümpel, H. 1988. über neue Orchideen aus dem Gebiet des Schwarzmeer-Kaukasus. Ber. Arbeitskrs. Heim. Orch., 5 (1/2):24-37.

Foto's pagina 72 13
 14

13. *Orchis x wulffiana* nothosubsp. *suckowii* (?). (*Orchis punctulata* x *Orchis purpurea* subsp. *caucasica*), Amasya, 18-05-1995.
14. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 18-05-1995.

Foto's pagina 73 15 16
 17 18

15. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 18-05-1995. Dezelfde plant als foto 14. Einden lipsegmenten en ook buitenzijde helm rozerood.
16. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 18-05-1995. Einden lipsegmenten geelroze. Lip geelachtig.
17. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 23-05-1997. Met geheel rode helm.
18. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 23-05-1997. Vrijwel geheel gele lip. Helm aan de buitenkant met stipjes en streepjes.

- Renz J., & G. Taubenheim. 1983. *Orchis x calliantha* Renz & Taubenheim, hybr. nat. nov. *Die Orchidee*, 34: 91-95.
- Rückbrodt, D. & U., E. Gügel & H.-W. Zaiss. 1994. Bemerkungen zur Orchidee des Kaukasusgebietes. *Ber. Arbeitskrs. Heim. Orch.*, 11(2): 46-56.
- Rückbrodt, D. & U., E. Gügel & H.-W. Zaiss. 1997. Orchideen-Exkursionen in die Kaukasusländer Aserbaidshan und Georgien. *Ber. Arbeitskrs. Heim. Orch.*, 14(1): 4-40.

Foto's pagina 76 19 20
 21 22

19. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 18-05-1998. Als foto 18, maar sterker gevlekt en gestreept, vooral de helm, en donkerder gekleurde lip.
20. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 18-05-1998. Met sterke lip- en helmtekening.
- 21, 22. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 20-05-2000. Kloon van drie exemplaren. Veel invloed van subsp. *purpurea*: brede lip die met grote papillen is bezet.

Foto's pagina 77 23 24
 25 26

23. 24. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 20-05-2000. Langgestrekte, veelbloemige aar. Grondkleur bloemen zwavel- tot okergeel. Buitenzijde helm licht gestippeld/gestreept.
25. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 20-05-2000. Bloemvorm ongeveer als bij foto's 11 en 12, maar gelere lip en donkerder helm. Groter aandeel *punctulata*.
26. *Orchis punctulata* x *Orchis purpurea*, Amasya, 15-05-2005. Geheel met rode stipjes en lijntjes bezet. Grondkleur zwavelgeel.

